

տէ պանիրին տակն ու վրան . ասան-
կով որդը ներս չկրնար մտնել ու եր-
կայն ասեն կը դիմանայ . ուտելու
համար որչափ որ կը կտրես՝ ան փո-
շին վրայէն քերթէ :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Լեւոնիստի Կոնստանտին Սիւրբաթի
հանգիստէն վրայ :

ԼԵՆԻՆԿԱՅԻ գտնուելուն վրայ օ-
րագրիս մէջ խօսած ըլլալով՝, անշուշտ
մեր ընթերցողներուն հետաքրքրու-
թիւնը շարժած ենք թէ արդեօք հի-
մա ինչ վիճակի մէջ է ան երկիրը, ուր
որ գիտութիւնը ան աստիճան ոտքի
տակ գնացեր ու մոռցուեր էր որ ա-
նունն ալ չէր լսուած . ճշմարիտ աս-
տուածապաշտութեան պայծառ գա-
ղափարները անանկ աղօտացեր էին
որ կռապաշտութեան շուքն ալ հա-
զիւ կը տեսնուէր . մարդկային բնու-
թիւնը ապականած, հարկաւոր ար-
հեստները երեսէ ընկած . մէկ խօս-
քով՝ մարդուս աստուածաստեղծ բը-
նութիւնը փոխուելով՝ կարծես թէ
նոր տեսակ արարած մը, նոր տեսակ
գազան մը դարձեր էր : Բայց զար-
մանալին աս է որ հիմա ան երկիրը
այնչափ ծաղկած է գիտութեամբ, ու
մարդկութիւնը և արհեստները այն-
պէս առաջ գնացած են, որ ոչ միայն
Եւրոպայի կը հաւասարի, հապանաւ
մէկ քանի բաներու կողմանէ Եւրո-
պայի ծաղկած տէրութիւններէն ալ
աւելի առաջ գնացած է : Եւ որով
հետեւ Լեւոնիստի մէջ հիմակուան ե-
րևելի տէրութիւն ու ծաղկած երկիրը
Սիւրբաթի նահանգներն են, ու աս
տարի ալ մասնաւոր տարածայնութի
մը ունին Լեւոնիստի հետ որ դեռ
նոր վերջանալիքը չգիտցուիր, անոր

համար հոս աս տէրութեան վրայ
համառօտ տեղեկութիւն մը դնենք :

Եւրոպայի 1492-ին Լեւոնիստի գտնուե-
ցաւ Բոլոմպոսի ձեռքով, Եւրոպայի
ամէն տէրութիւններն ալ իմանալով
աս նոր երկրին բարեբերութիւնը՝
կ'ուզէին տեղ ունենալ հոն . ամենէն
առաջ Սպանիացիք 1500 հոգի գաղ-
թական խաւրեցին, որ գնացին հոն
քաղաք մը շինեցին՝ սուրբ Գոմիսի-
կոս անունով, Բոլոմպոսին եղբորը
առաջնորդութեամբ . ասոնք վերջը
կամաց կամաց տիրեցին Փերուին,
Բիլիին ու Լեւոնիստի ուրիշ շատ
տեղերուն, և հոն տեղի անբաւ հա-
րըստութիւնները նաւերով Սպանիա կը
բերէին, որով շատ հարըստցան : Եւ
բանս տեսնելով Եւրոպայի ուրիշ տե-
րութիւնները, իրենք ալ սկսան գաղ-
թականներ խաւրել, ինչպէս Լեւոնիս-
տի, Գաղղիացիք, Նոլանտացիք,
Շուեթները և Տանիմարեացիք . բայց
աս գաղթականներուն մէջ ամենէն
աւելի զօրացան Լեւոնիստի գաղ-
թականները, որ ետքը բուն Լեւոնիս-
տի տէրութիւնն ապստամբելով՝ մաս-
նաւոր հասարակապետութի կանգ-
նեցին՝ աս կերպով :

Եւրոպայի նորադանդ Լեւոնիստի գաղ-
թականները կը հալածէին, ուղղա-
փառներէն շատ մարդիկ ան նեղու-
թեանէն ազատելու համար Լեւոնիս-
տի անցնելով՝ իրենց քաղաքներ շինեցին
ու հոն բնակեցան . Լեւոնիստի գաղ-
թականները ուզելով անոնց բնակիչքը
շատցնել ու իրեն իշխանութեան
տակը առնել, բոլոր յանցաւորները
հոն կը խաւրէր՝ հոն տեղի բնակչացը
ծախելով . բայց երբոր տեսաւ թէ
անոնք օգուտ ընելու տեղը աւելի
փաս կը հասցնեն, սկսաւ աղքատ-
ները խաւրել, ու այլ և այլ տէրու-
թեանց աղքատ կամ խեղճ մարդիկն
ալ յորդորելով ու որսալով՝ Լեւոնիս-
տի խաւրէին, մասնաւոր Գերմա-
նիայի բնակիչներէն : Եւրոպայի աս խա-
բէութիւնը իմացուեցաւ, ամէն տե-
րութիւն սաստիկ պատժով արգիլեց

աս բանս : Վիչ ատենէն ետքը շատ Լճիկացիք իրենց կամքովը Ռիտա-նիայէն հոն անցան , նոյնպէս ալ այլեւայլ տէրութիւններէ շատ մարդիկ , անանկ որ քիչ ատենի մէջ եւրոպացի բնակիչներուն թիւը մէկ միլիոնէն աւելի եղաւ , որ այլեւայլ նահանգներ բաժնեցին իրենց բնակած երկիրը . և ահա ասոնք են որ Սիւրբա-նահանգս ըսուեցան : Եւ Լճիկացի պատճառաւ մեծամեծ կռիւներ բացուեցան Եւրոպայի այլեւայլ տէրութեանց մէջ , ու երբեմն մէկը՝ երբեմն մէկալը կը յաղթէր . ամենէն աւելի Լճիկացի վաստակաւոր ելաւ ան պատերազմներուն մէջ , որ ամբողջ Սիւրբա-նահանգները իրեն ձեռքն էին , ու անկէ զատ ուրիշ շատ տեղեր ալ . և սակայն իրեն վաստակն ալ ձեռքը չմնաց :

Ս ասն զի երբոր Լճիկացիք 1730^{ին} սկսած պատերազմներովը (որ գրեթէ 20 տարի քշեցին) սաստիկ աղբրտցան , ուղեցին որ Լճիկացուց վրայ ծանր տուրքեր դնելով հարըստնան : Եւ որ տեսան Լճիկացիք՝ ոտք ելան , տուրք ուղղոյները հալածեցին , անոնց տնէրը կողոպտեցին , մէջերնին ալ խօսք դրին որ Լճիկայէն եկած վաճառ-ները չընդունին . և որովհետեւ բո-լոր իրենց հարկաւոր բաները Լճի-կայէն կուգային , անոր տեղը սկսան գործատուներ բանալ , արհեստնե-րը ծաղկեցընել , որպէս զի իրենց եր-կրին բերքը Լճիկայէն եկած վա-ճառքներուն տեղը բռնէ , ինչպէս որ եղաւ ալ . ասով մեծ վախ ձգեցին Լճիկացուց տէրութեանը վրայ , որ իրենց խնդիրքին զիջաւ , ու շատ ար-տօնութիւններ տուաւ իրենց : Յա-ջորդ տարին , այսինքն 1767^{ին} , Լճի-կայի խորհրդարանը ուղեց ուրիշ փորձ մ'ալ ընել , ու առջի տուրքին տեղը ուրիշ տուրքեր դրաւ քանի մը հարկաւոր ապրանքներու վրայ՝ որոնք բոլորն ալ Լճիկայէն կուգային , ինչ-պէս ռապակի , չայ , կապար և ուրիշ մէկ քանի տեսակ վաճառքներ որ Լճի-

մերիկա դժուար կը գտնուէին . աս երկրորդ հրովարտակն ալ երբոր լսե-ցին Լճիկացիք սաստիկ տաքցան . բայց ուղեւով խաղաղութեամբ լմը-ցընել՝ Լոր-Եորքին վաճառականնե-րը աղերսագիր մը տուին թագաւորին որ աս տուրքերը վերցընէ . տէրու-թիւնը վախնալով՝ բոլոր դրած տուր-քերը վերցուց , բաց 'ի չայէն' որ ա-մէն բանէ աւելի կը գործածուէր հոն : Լճիկացիք որ առթի կը սպասէին ապստամբելու համար , նորէն որոշե-ցին որ Լճիկայէն եկած չայերը չընդունին . ուստի երբոր 1773^{ին} իրեք նաւ չայ եկաւ Պոսթընի նաւահան-գիստը , ժողովուրդը կատաղաբար վրան վաղելով՝ բեռներուն կէսը ծո-վը թափեց ու այրեց , ու կէսն ալ Լճիկացի դարձուց . աս եղաւ առջի ապստամբութեան նշանը :

Երբոր աս ձայնը Լճիկացի հասաւ , մէկէն հրաման ելաւ խորհրդարանէն որ Պոսթընի նաւահանգիստը պա-շարուի , և աս բանիս համար խաւ-րուեցաւ Լէճ՝ զօրավարը՝ թագաւո-րական հրովարտակով : Կատամբնե-րը ասով աւելի կատղեցան , ու բոլոր նահանգները իրարու հետ միաբանե-ցան որ Պոսթընը ու իրենց իրաւուն-քը պաշտպանեն . խորհրդարանին հրովարտակը այրեցին , ու Փիլադել-փիա քաղաքին մէջ ժողովքով 1774^{ին} որոշեցին որ ապստամբին :

Երբոր աս բոլոր միացեալ նահանգ-ներուն ապստամբութիւնը իմացուե-ցաւ Լոնտրա , խորհրդարանը 1775^{ին} նորէն շատ մը զօրք խաւրեց Լճի-կացուց վրայ . Լճիկացիք ալ ամէն նահանգներէն զօրք ժողովեցին ու ի-րենց սպարապետ դրին Սոլիսկթոն անունով խոհեմ ու քաջ զօրապետը : Լճիկացուց զօրքը երբոր Պոսթըն հասաւ , երկու կողմանէ շատ պատե-րազմներ եղաւ , ու երբեմն մէկը՝ եր-բեմն մէկալը կը յաղթէր : Լճիկացիք Լէճ՝ զօրավարին տեղը հով զօ-րավարը խաւրեցին 50,000 զօրքով , որ շատ անգամ յաղթեց , բայց քանի մը

անգամ ալ անոնցմէ յաղթուեցաւ : Տեսան Մերիկացիք որ այսպէսով գլուխ չեն կրնար ելլել, Մեքիկացւոց դէմ օգնութիւն խնդրեցին Վաղդիայէն, Սպանիայէն ու Հոլանտայէն : Սպանիան ու Վաղդիան Մեքիկացւոց մէջ վրէժ առնելու յարմարատեն գտնելով, օգնեցին Մերիկացւոց ու շատ անգամ յաղթութիւններ ըրին . և թէ պէտ Մեքիկացիք աս իրեք տէրութեց հետ կռուելով՝ երբեմն յաղթեցին ալ, բայց տեսնելով որ ինչուան վերջը պիտի չկարենան յաղթել, ու երթալով պարտքերնին կը շատնայ, հաշտութիւն ըրին ամենուն հետ, ու թողուցին որ Մերիկացիները ազատ տէրութիւն ըլլան . աս բանս եղաւ 1778^{ին}, յուլիսի 4^{ին} :

Եւ միացեալ նահանգներուն դաշնակցութիւնը հիմա աշխարհքիս մէջ ամենէն զօրաւոր հասարակապետութիւնն է . 1780^{ին} ատենները ասոնց բնակիչքը 2,500,000 էին . բայց իրենց ազատ հասարակապետութիւնը, արհեստից և ճարտարութեանց ծաղկիւլը ու ամէն ազգի հետ վաճառականութիւն ընելնին՝ մեծ պատճառ եղաւ ժողովրդեան բազմանալուն, այն պէս որ 50 տարուան մէջ հինգ անգամ ժողովուրդը աւելցաւ, ու 1840^{ին} եղած հաշուովը 14,000,000 իսկ հիմա գրեթէ 19 միլիոն բնակիչ կայ հոն :

Եւ զօրաւոր հասարակապետութիւնը 25 մանր տէրութիւններէ բաղկացած է, որ թէպէտ և իրարու դաշնակից են, բայց իրարմէ բոլորովին անկախ : Երկու խորհրդարան ունին, մէկը ատենակալաց կամ ծերակուտի՝, մէկալը տեղակալաց՝ . ատենակալաց ժողովքին մէջ իւրաքանչիւր նահանգէ երկ երկու հոգի կը խաւրուին : Եսոնց իշխանութիւնը 6 տարի կը քշէ . իրեք կարգ բաժնուած են, և երկու տարին մէյմը կը նորոգուի իշխանութիւննին . ատենակալներուն տարիքը 30 տարին անցած պիտի ըլլայ : Տեղակալները գէթ 25 տարեկան պիտի ըլլան . ասոնք ժողովուրդէն կ'ընտրուին՝ 40,000^{ին}

1 Գլ. Sénateurs.

2 Գլ. Représentants.

մէջէն մէկ հոգի . ժողովքին գործադրութիւնը յանձնուած է նախագահին ու անոր փոխանորդին, և ասոնց իշխանութիւնը չորս տարի է . ասոնց ընտրութիւնը կ'ըլլայ ծերակուտին՝ տեղակալներուն և ուրիշ անոնց չափ մասնաւոր մարդիկներու ժողովքովը՝ որ իւրաքանչիւր նահանգ կը խաւրէ նախագահը ընտրելու համար :

Նախագահը 35 տարեկանէն վեր պիտի ըլլայ . իրեն ռոճիկն է տարին 125,000 Ֆրանք, իսկ փոխանորդինը 25,000 Ֆրանք : Փոխանորդը ծերակուտին ժողովքը կրնայ մանել, բայց քուէ ձգելու իշխանութիւն չունի . միայն երբոր երկու կողմի քուէները հաւասար ըլլան, ինքը ան ատեն կըրնայ քուէ ձգել : Սովորաբար տարին մէկ անգամ մը ընդհանուր ժողովք կ'ընեն : Տեղակալաց թոշակն է օրը 40 Ֆրանք, բայց աս պայմանով որ տէրութեւ ծառայութիւններէն զատ ուրիշ բան չեն կրնար ընել : Տեղակալաց ժողովքը բան մը որոշելէն վերջը, ծերակոյտը կրնայ ան բանը չընդունիլ կամ փոխել : Որ և իցէ դատաստանական խնդիր զօրեւելու համար, պէտք է որ տեղակալները ընդունին ու նախագահը հաստատէ : Թէ որ ընդդիմութիւններ ելլեն բանի մը վրայ, ան խնդիրքը կ'մ'օրէնքը չընդունուիր՝ ինչուան որ բարձրագոյն ատեանին իրեքին երկու մասը չընդունին : Թէ որ նախագահը օրէնք մը չընդունիր, պէտք է իրեն պատճառները գրէ ու բարձրագոյն ատեանին ներկայացընէ . ու թէ որ տասը օր անցնելէն վերջը՝ չներկայացընէ, ըսել է թէ ան խնդիրքը ընդուններ ու հաստատեր է : Եւ ժողովրդեան վրայ տուրք մը չեն կըրնար դնել՝ ինչուան որ դատաւորաց իրեքին երկու մասը հարկաւոր չձանչնան, և կամ իւրաքանչիւր նահանգին օրէնսդիրներուն մեծ մասը չհաւանին :

Սիացեալ տէրութեանց նահանգները 27 հատ են, բայց երկու ալ գաւառ ունին . մէկ գաւառ մը չկրնար

նահանգ ըսուիլ իրենց մէջ՝ ինչուան որ 60,000 բնակիչ չունենայ։ Վաւառին կառավարութիւն տարբեր է նահանգներէն . վասն զի բնակիչքը քաղաքացիի իրաւունք չեն կրնար ունենալ, ու իրենց վրայ մասնաւոր իշխան մը կը դնէ հասարակապետութեան նախագահը :

Բաց 'ի ռիզիւիւնս նահանգէն որ այլլայլ ծուխ կ'իժողովրդապետութիւն՝ կը բաժնուի, և բաց 'ի հիւսիսային Վարովիւնայէն որ մանր գաւառներ կը բաժնուի, ամէն նահանգ այլլայլ կոմսութիւններ բաժնուած են . աս բաժանումը հասարակապետութեան կանգնուելէն առաջ ինչպէս որ կար՝ այնպէս պահուած է :

Իրացեալ նահանգաց ժողովքները յոշնկթոնի մէջ կ'ըլլան, որ միացեալ նահանգներուն գլխաւոր քաղաքն է : Եւ քաղքին երեւելի շէնքը Վապիտովիոն ըսուածն է, որուն հիւսիսային կողմը ծերակոյտը կը ժողովուի, ու հարաւային կողմը տեղակալները . 350 անգղիական ոտք է երկայնութիւնը . 121 ոտք է կողմնական պատերուն բարձրութիւնը, և 120 ոտք է միջին գմբէթին բարձրութիւնը . 15 միլիոն ֆրանք գնացած է կ'ըսեն ասոր շինութեանը համար : Ի՞նչ տեղը կ'ըսէ ձեռով սրահ մը կայ, որուն տրամագիծն ու բարձրութիւնը 96 ոտնաչափ է . բոլոր պատերը ագնիւ մարմարիոնով պատած են, անոնց վրայ ալ Վերիկայի երեւելի պատմութիւնները փորագրած : Հոս դրուած պատկերը տեղակալաց ժողովքին խորհրդարանն է . աս սրահը կիսաբոլոր է, 90 ոտնաչափ լայն ու 40 ոտնաչափ բարձր . 26 փառաւոր սիւններ կան մէջը : Եւ ատակէն քսան ոտք բարձր՝ սիւններուն ետեւի կողմը հասարակաց թանգարանն է . մէջտեղը ատենախօսին բեմն է, ու անկէ եօթը քայլ հեռու չորս բոլորը կը նստին ժողովքին անդամները : Ի՞նչ մարդ մէյմէկ մաս

նաւոր նստարան ունի՝ թեւաւոր աթոռով, ու մէյմէկ գրասեղան՝ որուն բանալին ինքը կը պահէ : Սիւներուն չորս դին լայնկէկ ճամբայ մը կայ, անոր վրայ նստարաններ ըլլալով՝ հոն կը նստին օտարները : () տարականաց համար փառաւոր տեղ մը շինած է բեմին ետեւի դին . անոր ծայրը ուրիշ տեղ մ'ալ կայ՝ լրագրաց համառօտագրողներուն համար : Եւ սրահին պակսութիւնը աս է որ ատենախօսին ձայնը որոշ չսուիր . ուրիշ ամէն կողմանէ այնպէս կատարեալ է որ նմանը գրեթէ լրոպայի մէջ կայ :

Հ . Հ . Թ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

Իրաւիք :

Եւ ճաշ դեկտեմբերի 7^{ին} մեւեր է Վաղղիոյ Տուրտան քաղաքին մէջ Իլսութեմ կամ Սատումանուով՝ Վափուէոնի թիկնապահը : Եւ պէտ ըստոյգ է որ աս Սատումը հայ էր ազգաւ, ու Սատումանի կողմերէն էր, բայց շատ լրոպացիք չեն գիտեր ու վրացի կը համարին զինքը : Պատկերաց աւազակներու ձեռք իյնալով՝ ծախուած է եղեր լրագրատոս, ու ան ատենի մէմուլներուն կարգը պիտի անցնի եղեր : Եւ 1798^{ին} Վաղղիացիք տիրեցին լրագրատոսի, Իլսութեմը Վափուէոն Պոնափարթէին մեծամեծ օգնութիւններ ըրեր ու սիրելի եղեր է իրեն . ուստի Վափուէոն ալ 1799^{ին} առեր հետը Վաղղիա բերեր է . անկէց ետքը ինչուան Պոնափարթէին ձեռք իյնալն ու Վաղղի կղզին քշուիլը՝ Իլսութեմ միշտ հետն է եղեր, ու Վափուէոնին սենեկապետներուն կամ թիկնապահներուն մէջ իրմէ սիրելին չէ եղած կ'ըսեն : Իրայն թէ շատ բամբասուած էր Իլսութեմ որ իր տիրոջը հետ քշուիլ չուզէ . և թէ-